

УДК 811.112.2

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2022.263101>

М. В. Гамзюк

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: mykola.gamsjuk@knlu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6612-0625>

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ ЕВФЕМІЗМИ В СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Abstract

The article presents the study of the functioning of military-political euphemisms in modern German-language means of mass communication. The purpose of the work is to study the differences between the use of military and political euphemisms of the German language from other types of euphemisms and linguistic means of countering manipulation with their help in the conditions of a hybrid war. The material selected by a continuous sample was analyzed using the contextual-interpretive method. To achieve the goal, a number of tasks were solved: 1) the concept of “euphemism” was clarified, 2) functional and pragmatic features of military-political euphemisms were determined, 3) linguistic means of countering the manipulation of the recipients’ consciousness by using military-political euphemisms in the German media space in the conditions of a hybrid war were established. After February 24, 2022, a reformatting of the German-language official discourse in the mass media is observed from uncertainty to condemnation of the Russian-Ukrainian war. One of the means of manipulating consciousness in the conditions of modern hybrid warfare, actively used by politicians and journalists, is euphemism. Fixation of war in the German language develops as a process of euphemism formation and its overcoming: an exposure of “language corruption” as one of the manipulation types, on the one hand, and, on the other hand, detection of the so-called “foreign meanings” in the war language.

Keywords: euphemism, Russian-Ukrainian war, military-political discourse, hybrid war, conflict of meanings.

Анотація

У статті досліджено функціонування воєнно-політичних евфемізмів у сучасних німецькомовних засобах масової комунікації. Метою статті є описати відмінності у використанні воєнно-політичних евфемізмів німецької мови від інших видів евфемізмів та мовних засобів протидії маніпуляції за їхньою допомогою в умовах гібридної війни. Відібраний суцільною вибіркою матеріал проаналізовано за допомогою контекстуально-інтерпретаційного методу. Для досягнення поставленої мети розв’язано низку завдань: уточнено поняття “евфемізм”, визначено функціонально-прагматичні особливості воєнно-політичних евфемізмів, встановлено мовні засоби протидії маніпулюванню свідомістю реципієнтів використанням воєнно-політичних евфемізмів у німецькому медіапросторі в умовах гібридної війни. Після 24 лютого 2022 року спостерігається переформатування німецькомовного офіційного дискурсу в засобах масової інформації від невизначеності до засудження російсько-української війни. Одним із засобів маніпулювання свідомістю в умовах сучасної гібридної війни, який активно використовують політики та журналісти, є евфемізм. Фіксація війни в німецькій мові розвивається як процес формування евфемізмів та їх подолання: своєрідного викриття “корупції мови” як одного з видів маніпуляції, з одного боку, та виявлення так званих “чужих смислів” у мові війни, з іншого.

Ключові слова: евфемізм, російсько-українська війна, воєнно-політичний дискурс, гібридна війна, протиторство смислів.

Вступ. У політичному дискурсі поняття евфемізм тісно пов’язане з терміном “політичної коректності”, який останнім часом набув популярності в публіцистиці та майже замінив собою загальноприйняті поняття “ввічливість”, “толерантність”, “тактовність” тощо. Крім того, порушуються питання щодо фундаментального дослідження евфемізмів як одного з найважливіших засобів вираження теми війни

в засобах масової інформації. І останнє, але не менш важливе, слід зафіксувати відмінності використання військових евфемізмів від інших видів евфемізмів. Однак, перш ніж перейти до лінгвістичного аналізу евфемізмів у воєнно-політичному дискурсі, необхідно визначити, як трактують поняття “гібридна війна” в сучасному науковому просторі, оскільки саме в контексті гібридної війни поняття “евфемізм” отримує інше лексико-семантичне навантаження.

У воєнно-політичній сфері завжди використовується велика кількість евфемізмів, що зумовлено потребою номінації нових реалій та необхідністю утворення одиниць із позитивною конотацією для номінації явищ, пов’язаних із війною. У працях сучасних дослідників німецької мови мало уваги приділялося евфемізмам як заміникам лексичних одиниць, пов’язаних із війною. Це і визначає актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику інформаційних впливів і протиборств, інформаційних війн неодноразово порушували і вивчали вітчизняні та зарубіжні мовознавці (Г. Г. Почепцов (2016), О. О. Тараненко (2017), W. Schreiber (2016) та ін.) У лінгвістиці описано ідеологічні, політичні евфемізми, природу та механізми маніпулятивного впливу евфемізмів у мові ЗМІ, семантичні, прагматичні, функціональні та словотвірні особливості евфемізмів (Тхір, 2004). Водночас неоднозначне розуміння евфемізації змушує з’ясувати їхню сутність, а також встановити протидію їм в умовах гібридної війни.

Мета роботи полягає в дослідженні відмінності використання воєнно-політичних евфемізмів німецької мови від інших видів евфемізмів та мовних засобів протидії маніпуляції за їх допомогою в умовах гібридної війни. Окреслена мета передбачає розв’язання таких конкретних завдань: 1) уточнення поняття “евфемізм”; 2) визначення функціонально-прагматичних особливостей воєнно-політичних евфемізмів; 3) встановлення мовних засобів протидії маніпулюванню свідомістю реципієнтів використанням воєнно-політичних евфемізмів у німецькому медіапросторі в умовах гібридної війни.

Методи дослідження зумовлені метою, завданнями і фактичним матеріалом, зібраним методом суцільної вибірки із сучасних публіцистичних текстів, присвячених тематиці сучасної війни, провідних німецькомовних видань Німеччини, Австрії, Швейцарії та Люксембургу. Відібраний матеріал проаналізовано за допомогою контекстуально-інтерпретаційного методу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні існує багато різних трактувань терміна “евфемізм”. У сучасній лінгвістиці його тлумачать, з одного боку, як певну форму слововживання, відповідне застосування лексичних одиниць, що дають мовцеві змогу комунікувати про певні обставини і на теми, про які з етнічних, релігійних, політико-ідеологічних причин не спілкуються взагалі або тільки у відповідній описовій формі. З іншого боку, таким терміном покликаються на продукт слововживання, тобто на вжиті в евфемістичній функції лексичні знаки. Деякі лінгвісти розглядають евфемізми як одиниці вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, що використовуються для заміни прямих найменувань, вживання яких із соціально чи психологічно зумовлених причин вважається небажаним, або ж як непрямую номінацію об’єктів та явищ, для позначення яких наявна певна пряма номінація, однак з якихось причин її використання є небажаним, непристойним або забороненим у певному суспільстві (Див.: Ткачівська, 2016, с. 103). Евфемізм – це слово чи вислів, яким замінюють у мові грубе, непристойне, з неприємним емоційним забарвленням слово; заміна грубих, непристойних, неприємних і т. ін. лексем. У нашій роботі ми розглядаємо евфемізм як мовний вислів, який називає людину, групу людей, об’єкт чи ситуацію в прихованій, пом’якшеній

чи завуальованій манері, а евфемізацію – як лінгвістичний засіб перефразування з метою покращення або затемнення концептуального змісту висловлювання.

У сучасному медіадискурсі цей термін трапляється все частіше дещо інакше: як словозамінник, що вживається не замість грубого або лайливого вислову, а замість небажаного, незручного в тому чи іншому контексті, насамперед політичному. Так виникає певне “лицемірство” політичної та медійної риторики, що отримало назву “корупції мови”. Це явище розглядається як “зловживання мовою”, коли вона використовується не для спілкування, а для брехні та омани. “Корупція мови” лежить в основі системи суспільного лицемірства. Другою причиною евфемізації є цілеспрямовані інформаційні інтервенції, вживляння в дискурс так званих “чужих смислів” як ефективної зброї смислової війни. Такі семантичні операції є вкрай небезпечними, бо “чужі” номінації несуть свої смисли непомітно, доносять інформацію напругу, майже автоматично декодуючись підсвідомістю (Тараненко, 2017, с. 150).

Розгляд евфемізмів полягає в дослідженні їхніх функцій. Основними призначеннями евфемізмів у мові і в мовленні називають: меліорацію – позитивне оцінювання певних соціальних груп чи видів людської діяльності, що отримали позитивну оцінку; пом'якшення – зм'якшення певних фактів і трансформування їх у менш різкі висловлювання; приховування – укривання реальних негативних фактів та уникнення їхнього прямого іменування.

Наведена класифікація функцій евфемізмів складна, оскільки не завжди можна провести чітку межу між ними. Так, евфемізми вважаються пом'якшувальними або завуальованими, якщо вони послаблюють або прикрашають ситуацію, неприємну для одного або обох учасників. Здебільшого ці мовні одиниці завуальовано обходять індивідуальні чи соціальні табу та враховують норми й умовності, які застосовуються в суспільстві. З іншого боку, евфемізми, що виконують маскувальну функцію, спрямовані на те, щоб привернути увагу слухача до тих елементів факту, які, на думку мовця, покажуть його проблеми у вигідному для нього світлі. Евфемізми, які маскують певні явища, мають на меті зобразити щось кращим, ніж воно є насправді. Визначити функції евфемізму можна в конкретному контексті.

У воєнно-політичному дискурсі евфемізми використовують, щоб представити щось краще, ніж воно є насправді. Порівняно з евфемізмами повсякденної мови, евфемізми воєнно-політичної сфери становлять окрему категорію. Вони не просто слугують для прикрашання та маскуванню аспектів війни, що сприймаються як негативні – цей вид евфемізму часто свідомо використовують для приховування неприємних фактів про війну.

Незважаючи на значну кількість і доволі широке тематичне коло лінгвістичних праць з проблеми використання евфемізмів у політичному дискурсі, у сучасній філологічній науці залишається не розробленою проблема використання евфемізмів як засобу вуальовання змісту негативних висловлювань у контексті гібридних війн. Оскільки про війну та пов'язані з нею явища намагаються не говорити прямо, у цій сфері використовують значну кількість евфемізмів. Повна кількість слів-замінників, таким чином, утворює незліченний набір лексем і словосполучень як узуальних, так і оказіональних, які асоціюються з певною війною.

Слід визнати, що ідея про те, що кожна війна є по-своєму новою і принаймні частково відрізняється від воєн, які відбувалися раніше, не дуже оригінальна: в історично задокументованій історії людства відбулося майже 14 400 війн. Навіть протягом однієї війни її вигляд безперервно змінюється. Крім інструментального змісту протиборства, який є зрештою політичним, нав'язування противнику своєї

волі, залишається порівняно постійною метою. Однак навіть специфічні адаптивні характеристики конкретної війни не позбавлені фундаментальних структурних подібностей, тому що більшість війн не зовсім нові (кібервійна тут може бути винятком), а суперники мають щось поверхнево відоме та очікуване, наприклад, характер території і баланс сил або динаміку нападу та захисту.

Так звана гібридна війна описує гнучку змішану форму відкрито і приховано використовуваних, регулярних і нерегулярних, симетричних і асиметричних, військових і невійськових засобів конфлікту з метою стирання межі між станами війни і миру, які є особливо структурованими в міжнародному праві. До певної міри гібридну війну можна розуміти як перевернутий “мережевий підхід”, тобто як використання різних учасників та інструментів з метою загрози суверенітету іншої країни.

Російська агресія проти України, яка почалася в 2014 році, є гібридною, оскільки поєднує мілітарний та немілітарний (інформаційний, психологічний, культурний, мовний, комунікаційний) складники. Певні вияви агресії немілітарного типу пов'язані з концепцією консцієнтальної війни, мета якої – ураження людської свідомості та руйнування способів і форм ідентифікації особистості та суспільства за допомогою поширення комунікативними каналами певних образів і текстів. Консцієнтальна зброя руйнує стійку систему світоглядних цінностей, родову і культурну пам'ять, традиційні механізми самоідентифікації задля цивілізаційного перевербування етносів і народів. До типів такої зброї дослідники відносять, зокрема, мову та наративи. Ключ до розуміння ситуації маніпулювання полягає в емоційному впливі на свідомість людини. У Росії й поза нею воно стало не тільки провідним поняттям ангажованих журналістів, а й головним критерієм позитивної чи негативної оцінки друкованих, інтернет-, радіо- і телематеріалів.

Часто політичну риторичку направлено на пропаганду, основна мета якої – за допомогою цілеспрямованого свідомого добору мовного матеріалу передати певний зміст задля досягнення запрограмованого прагматичного впливу на аудиторію, що підтверджує свідоме маніпулювання спрямованістю мовних одиниць на вплив. Емоційно-експресивні чинники посилюють мовленнєвий вплив, є однією з позамовних причин широкого використання вторинної номінації в політичній риторичці, а володіння різними засобами мови та вміння їх адекватно використовувати – важливі складники лінгвістичної компетенції адресанта висловлювання (Коляда & Кондрук, 2015, с. 99).

Останнім часом тема гібридної війни отримує міждисциплінарний характер. Оскільки аналіз здійснено із філологічної позиції, основну увагу в цій статті буде приділено лінгвістичному аспекту зазначеної проблеми.

Комунікація в сучасному полікультурному суспільстві визначає норми поведінки в різноманітних комунікативних умовах. Евфемізми використовують, щоб уникнути слів-табу, вони замінюють неприємні та неприйнятні слова і виконують функцію приховування змісту висловлювань, а також функцію маніпулювання свідомістю людей. В останні десятиліття процес утворення евфемізмів відбувається з особливою інтенсивністю. Це пояснюється тим, що в сучасному світі одним із найбільш важливих факторів, який сприяє утворенню та закріпленню евфемізмів, є їхня здатність бути потужним засобом формування нових суспільних стандартів. Евфемізми мають значний маніпулятивний потенціал, який зумовлений такими чинниками: 1) утворенням нейтральної чи позитивної конотації, яка приховує справжню сутність явища, і ефективніша, ніж вплив на свідомість людини лексем прямої номінації; 2) для того щоб надати слову статус евфемізму, необхідно зрозуміти, який саме

референт прихований за цим словом: якщо адресат через певні причини (нестача часу, недостатній рівень освіти тощо) не може цього зробити, то евфемізм так і залишиться нерозпізнаним; 3) з явищем евфемізації знайома лише незначна частина реципієнтів (філологи, журналісти), а не знаючи суті самого явища, неможливо й зрозуміти, як відбувається маніпулятивний вплив; 4) реципієнт зазвичай не встигає виділити евфемізми з контексту та осмислити їх, оскільки інформаційний потік у ЗМІ або під час промов політиків ускладнює орієнтування в мовному матеріалі та призупиняє його об'єктивну оцінку (Коляда & Кондрук, 2015, с. 98).

У політичному дискурсі поняття евфемії тісно пов'язане з терміном “політичної коректності”, який набув популярності в публіцистиці та майже замінив собою загальноприйняті “ввічливість”, “толерантність”, “тактовність” тощо. Однак, перш ніж перейти до лінгвістичного аналізу евфемізмів у воєнно-політичному дискурсі, нам необхідно визначити, як трактують поняття “гібридна війна” в сучасному науковому просторі, оскільки саме в контексті гібридної війни поняття “евфемізм” отримує інше лексико-семантичне навантаження.

Евфемізми, які найтісніше пов'язані з воєнно-політичною сферою та з ідеями політичною коректності, представлені двома великими групами. До першої належать евфемізми, які відволікають від негативних суспільних явищ. До другої групи – ті, що спрямовані на прикриття антигуманної політики країни, особливо агресивних військових дій, серед них і гібридних воєн.

Якщо говорити про відображення російської агресії проти України в німецькомовній пресі, то після 24 лютого 2022 року всі німецькомовні країни однозначно стали на бік України. Федеральний канцлер ФРН Олаф Шольц увів у політичний обіг термін *Zeitenwende* “*Der 24. Februar 2022 markiert eine Zeitenwende in der Geschichte unseres Kontinents*” (Politik-Sprache. Sprachbilder. Rhetorik-Wandel). *24 лютого 2022 року стало поворотним моментом в історії нашого континенту*” (Тут і далі переклад наш – М. Г.).

Якщо до цього часу в німецькомовних ЗМІ для позначення війни вживався термін *Ukraine-Konflikt*, що є евфемізмом (*Seit der Annexion der Krim scheint im Ukraine-Konflikt klar, wer gut und wer böse ist* (newropeans-magazine.info, 26.03.2018). *Після анексії Криму здається зрозумілим, хто хороший, а хто поганий в українському конфлікті*), то після 24 лютого 2022 року почали використовувати прямі назви: *Krieg, Ukraine-Krieg, Putins Krieg in der Ukraine, russischer Angriffskrieg, Russisch-Ukrainischer Krieg, Krieg in der Ukraine, der Krieg Russlands gegen die Ukraine*.

Показовою є позиція Федерального канцлера ФРН Олафа Шольца, висловлена ним під час офіційного візиту до ПАР: *Bei seiner ersten Afrika-Reise wirbt Bundeskanzler Olaf Scholz um eine gemeinsame Haltung gegen Russland. Mit mäßigem Erfolg. So sprach Ramaphosa bei der Pressekonferenz mit Scholz durchgehend von “dem Konflikt”, wenn er die Lage in der Ukraine meinte. Seine Regierung vermeidet seit Beginn des Krieges das Wort Krieg – und konkrete Schuldzuweisungen. Scholz hielt recht resolut dagegen: “Es handelt sich um einen russischen Angriffskrieg”, sagte er. “Das muss jedem klar sein, der diese Situation bewertet.”* (Scholz in Südafrika. Zähes Ringen um den Ukraine Krieg). *На пресконференції з Шольцем Рамафоса послідовно говорив про “конфлікт”, коли мав на увазі ситуацію в Україні. З початку війни його уряд уникав використання слова війна і конкретних звинувачень. Шольц рішуче відповів: “Це російська загарбницька війна”, – сказав він. “Це повинно бути зрозуміло кожному, хто оцінює цю ситуацію”.*

Німецькомовні ЗМІ активно розкривають значення маскувальних евфемізмів, створених російською пропагандою. Це пов'язано з тим, що в Німеччині, Австрії, Швейцарії та Люксембурзі проживає багато переселенців із колишнього СРСР,

а також із тим, що Росія в умовах гібридної війни з використанням новітніх технологій має змогу впливати на німецькомовних реципієнтів. Треба зважати також на те, що, попри офіційну позицію урядів, у німецькомовних країнах є політики і політичні партії, які підтримують позицію російського керівництва і повторюють російські наративи. Таких людей називають “корисними ідіотами”. *Was machen die Querdenker? Sie haben eine neue Berufung gefunden: Als **nützliche Idioten** verbreiten sie Putins Propaganda, kommentiert mein Kollege Christian Vooren.* (DB). Was jetzt?). *Що роблять дисиденти? Вони знайшли нове покликання: як **корисні ідіоти** вони поширюють путінську пропаганду, – коментує мій колега Крістіан Воорен.* У зв’язку з нападом на Україну почастішало використання цього терміна як у західних ЗМІ, так і у ЗМІ німецькомовних країн. Він означає теплі контакти між російським урядом під керівництвом Володимира Путіна та різними міжнародними діячами. Зазвичай звинувачення зводиться до того, що люди прагнуть наблизитися до Москви через особисті інтереси і використовуються Кремлем у внутрішньо- та зовнішньополітичних цілях, контекст яких вони не завжди розуміють.

Німецькі ЗМІ інформують своїх читачів і глядачів про блокування російською владою німецьких каналів, розкриваючи надуманість приводів: *Die russische Medienaufsichtsbehörde Roskomnadzor hat die Webseite der Zeitung Welt gesperrt. Angeblich verbreite das Portal **gesetzeswidrige Informationen**. Der russischen Nachrichtenagentur Tass zufolge geht es um “**Aufrufe zu Massenunruhen, Extremismus und Teilnahme an illegalen Massenaktionen**”.* (Ukraine-Überblick). *Російський медіарегулятор Роскомнадзор заблокував сайт газети Welt. Мовляв, портал поширював незаконну інформацію. Як повідомляє російське інформаційне агентство ТАСС, ідеться про “**заклики до масових заворушень, екстремізму та участі в незаконних масових акціях**”.*

Утім, маскувальні евфемізми особливо поширилися в російській пропаганді все-таки протягом останнього часу у зв’язку з агресією проти України.

Spezialoperation *Die Zeit arbeitet jetzt gegen Wladimir Putin, der seinen Krieg gegen die Ukraine immer noch eine “**Spezialoperation**“ nennen lässt. Am 24. Februar, dem Tag der Invasion, sprach er von einer “**Demilitarisierung**“ der Ukraine (Waffenlieferung. Ukraine-Krieg. Westen). **Зараз час працює проти Володимира Путіна, який досі примушує називати свою війну проти України “спецоперацією”.** 24 лютого, у день вторгнення, він говорив про “демільтаризацію” України.*

Spezielle Militäroperation *Dabei nannte er den Angriff, der in Russland als “**spezielle Militäroperation**” bezeichnet werden muss, einen Krieg.* (Ukraine-Überblick). *Війною він назвав агресію, яку в Росії треба кваліфікувати як “спеціальну військову операцію”.*

Militärische Spezialoperation *Als Ziele des in Moskau “**militärische Spezialoperation**” genannten Kriegs gegen die Ukraine hatte Putin bereits im Februar die “**Entnazifizierung**” und “**Entmilitarisierung**” der Ukraine, **ihren neutralen Status, die Abtretung der Gebiete Donezk und Luhansk sowie die Anerkennung der seit 2014 annektierten Krim als russisch** genannt. (Ticker Ukraine-Russland). **Цілями названої в Москві “спеціальною воєнною операцією” в лютому війни проти України Путін назвав “денацифікацію” та “демільтаризацію” України, її нейтральний статус, відмову від Донецької та Луганської областей і визнання російським анексованого з 2014 року Криму.***

Militärischer Spezialeinsatz *Auch oppositionelle Memes, die sich explizit gegen den Krieg oder “**militärischen Spezialeinsatz**” richten und sich trotz der Zensurbestimmungen kritisch äußern, sind weitgehend russischsprachig und referieren nur in seltenen Fällen auf westliche Popkultur, wodurch sie schwer zugänglich sind. Hier wird nicht, wie im Fall der proukrainischen Memes, der Westen, die Nato und die Vereinten Nationen, sondern*

ausschließlich die russische Bevölkerung adressiert. (Memes. Russland-Ukraine-Krieg. Sozial-Media). Навіть опозиційні мему, які відверто спрямовані проти війни чи “спеціальної воєнної операції” і висловлюються критично, незважаючи на цензурні норми, переважно російськомовні та лише рідко стосуються західної попкультури, що робить їх важкодоступними. Тут, на відміну від проукраїнських мемів, ідеться не про Захід, НАТО та ООН, а виключно про населення Росії.

Німецькі ЗМІ розкривають справжній зміст прихованих евфемізмів, якими виступають окремі поняття Другої світової війни і які активно використовують російські та проросійські пропагандисти в зовсім іншому значенні, наприклад: **Entmilitarisierung, Denazifizierung.**

Schnell wird klar, was sich hinter den Zielen verbirgt, die Putin ausgegeben hat: “Entmilitarisierung“ und “Denazifizierung“ bedeuten nichts anderes als gewaltsame Unterwerfung, eine Zerstörung der Ukraine als Staat und Nation – Russland führt einen Eroberungs- und Vernichtungskrieg ohne Recht und Maß. (100-Tage-Ukraine-Krieg. Russland-Angriff). Швидко стає зрозумілим, що стоїть за цілями, які поставив Путін: “демлітаризація” та “денацифікація” означають не що інше, як насильницьке підкорення, знищення України як держави та нації – Росія веде війну на завоювання та знищення без дотримання правил війни.

Серед маскувальних евфемізмів, які активно вживаються російською пропагандою, слід назвати такі: “**negative Wirtschaftswachstumsraten**”, досл.: “від’ємні темпи економічного зростання”, “падіння виробництва”, “**radikale Reduzierung der Offensive**”, досл.: “кардинальне скорочення наступу” – “відступ військ”, “**Schritte des guten Willens**”, досл.: “кроки доброї волі” – “відхід російських військ з острова Зміїний”, “**harte Landung**”, досл.: “жорстка посадка” – “падіння літака чи гвинтокрила”.

Демаскування окремих евфемізмів має в німецькій пресі саркастичний характер, як наприклад:

*In der Nacht zum 3. Juli wurden in Belgorod **Explosionen** gehört. Die russischen Behörden sagten, dass 3 Menschen getötet und 4 weitere verletzt wurden. Es ist bekannt, dass 2 Personen ins Krankenhaus gebracht wurden ein Mann und ein 10-jähriges Kind.*

*Der Propagandist “durchbrach” wegen der “**Klatschen**“ in Belgorod/Collage 24 Kanäle “verbrennt“ dadurch, dass die eigenen Kollegen die Explosionen in Belgorod “**Knall**“ nennen. Die Besatzer sind empört, dass sie die Schuld nicht den Streitkräften der Ukraine zuschieben können.*

*Aktivist Sergei Sternenko veröffentlichte ein Video, in dem der Propagandist seinen Newsfeed verliert. Dort sprechen russische Journalisten über die heutigen “**Pops**“ in Belgorod.*

*Der Propagandist “brach durch“ wegen des Wortes “**Pops**“. Er konnte seine Emotionen nicht zurückhalten, aber am Ende bekam er fast einen Wutanfall.*

*Bist du verdammt noch mal da? Was für “**Baumwolle**“?! – die russische Hysterie.*

*“Klatschen“ war gegen 3 Uhr morgens in Belgorod zu hören. Da waren mehrere. Zuerst sahen die Bewohner etwas am Himmel und dann am Boden platzen. Es gab keinen Luftangriff in der Stadt. (DWDS Russischer-Propagandist in der Luft schimpfte mit Kollegen, die die Explosionen in Belgorod Knalle nennen). У ніч на 3 липня в Белгороді пролунали **вибухи**. Російська влада повідомила про 3 загиблих і 4 поранених. Відомо, що до лікарні доставили 2 людей – чоловіка та 10-річну дитину.*

*Propagandist “прорвався” через “**хлопки**” в Белгороді. 24 канал “обнікся” тим, що його власні колеги називають вибухи в Белгороді “**хлопком**”. Окупанти обурені тим, що не можуть звинувачувати в цьому Збройні сили України.*

Активіст Сергій Стерненко виклав відео, як російська пропагандистка читає його стрічку новин. Там російські журналісти розповідають про сьогоднішню “**пoпcy**” в Белгороді. Пропагандист “прорвався” через слово “**пoпca**”. Він не зміг стримати емоцій, але в кінці мало не влаштував істеріку.

Ви там що, з глузду з’їхали? Яка “**бавовна**”?! – російська істерика.

Близько третьої години ночі в Білгороді можна було почути “серію гучних розривів”. Було кілька. Спочатку жителі побачили, як щось лопнуло в небі, а потім і на землі. Авіаційного нальоту на місто не було.

У наведеному прикладі висміюється евфемістична заміна слова *Explosion* “вибух” лексемами, що виражають нижчу інтенсивність **Pops, Knall, Klatschen** – “розрив” (рос. “хлопок”). Хлопок – евфемізм до слова вибух, який використовується в підконтрольних державі російських ЗМІ в рамках “режиму інформаційного сприяння” з метою запобігання паніці. Проте в російській мові наявний його омонім – хлопoк – “бавовна”, нім. *Baumwolle*, що при повідомленні про жертви виглядає справжнім абсурдом.

У сучасних німецькомовних ЗМІ активно вживаються евфемізми, які відволікають від негативних суспільних явищ: **Ankerzentrum** – Massenunterkunft für Geflüchtete, “притулок для біженців”, **ethnische Säuberung** – Vertreibung, Völkermord “етнічні чистки”, **Gefallene** – im Krieg getötete Soldaten “загиблі”, **Kollateralschaden** – großer Schaden, der bei einer militärischen Aktion entsteht und von den Verantwortlichen in Kauf genommen wird “супутня шкода”, **Umsiedlung** – Vertreibung “вигнання”, **eliminieren** – töten “знищувати”. Пор. у контекстах:

Militärische Zwecke müssten in einem vernünftigen und auch menschlich verantwortbaren Verhältnis zu den sogenannten Kollateralschäden stehen, die der Einsatz verursacht. (Butscha-Kriegsverbrechen Ukraine). Військові цілі повинні мати розумне, а також гуманно відповідальне ставлення до так званої **супутньої шкоди**, спричиненої розгортанням.

Viele Kriegswaffen zielen deshalb nicht darauf ab, den Gegner zu eliminieren, sondern ihn zu verletzen. Die Projektile sind im Laufe der Kriegsgeschichte nicht unbedingt größer, sondern oft sogar kleiner geworden – und effektiver. Es gibt Projektile, die im Flug absichtlich taumeln, um mehr Gewebe zu zerstören. Der wehrtechnische Fortschritt hat die Waffen nicht tödlicher gemacht, sondern grausamer (Soldaten. Ukraine. Bundeswehrkrankenhaus. Berlin. Verwundete). Тому багато видів зброї спрямовані не на **знищення** ворога, а на його поранення. У ході історії війни снаряди не обов’язково ставали більшими, але часто навіть меншими – і ефективнішими. Є снаряди, які навмисно розриваються у повітрі, щоб пошкодити більше тканин. Прогрес оборонних технологій не зробив зброю більш смертоносною, а більш жорстокою.

Іноді взаємодія евфемізму з будь-якою одиницею лексичної системи може призвести до виходу цієї одиниці з активного слововжитку або до суттєвого зниження частоти її використання. Наявні два види такої “негативної” взаємодії:

1) евфемізм витісняє мовну одиницю, яку заміняє, наприклад, у парі синонімічних іменників **Orlog** – **Krieg**. *Sie führte in den großen Orlog und endete in der bitteren Niederlage von 1918.* (DWDS. Orlog). Вона вступила у велику **війну** і закінчила гіркою поразкою 1918 року. У словнику німецької мови слово Orlog марковане як “застаріле” (DWDS. Orlog).

2) один евфемізм витісняє інший з активної зони синонімічного ряду в пасивну. Наприклад: **Verletzung** – **Wunde** – **Beschädigung** “рана”. Із перелічених синонімів найуживанішим є перше слово, лексема *Beschädigung* має позначку “застаріле” (DWDS: Beschädigung).

Виділяють кілька способів утворення евфемізмів:

1) **переклад:** щоб уникнути вимови табуєваних або неприємних слів, вони замінюються іншими словами. Назвати об'єкт інакше – це створити нове поняття про нього. Цей спосіб утворення евфемізмів найпродуктивніший. Нариклад: *Vertriebene* “вигнанці” – *Flüchtlinge* “біженці”. *Zahlreiche Vertriebene blieben damals bis zu drei Wochen im Lager und siedelten anschließend in der Region.* (DWDS. Vertriebene). *Todi численні вигнанці перебували в таборі до трьох тижнів, а потім осідали в регіоні. Das zweite Containerdorf für Flüchtlinge in Berlin ist eröffnet worden.* (DWDS. Flüchtlinge). *У Берліні відкрито друге контейнерне селище для біженців.*

2) **аббревіатура:** замість того, щоб сказати негативне або обценне слово, використовується аббревіатура, наприклад: *Russisches Kriegsschiff, f*** dich ...!* (*ukrainisch* Русській воєнний корабль, іді ...! *Russkij wojennyj korabl, idi ...!*, , *deutsch wörtlich Geh zum Schwanz, sinngemäß Fick dich*);

3) **каламбур:** особливо коли йдеться про лайливі слова, іноді вдаються до каламбурів, щоб не вимовляти їх прямо. Прикладом цьому може слугувати слоган “**Х. війні!**” – нецезурне пацифістське гасло, публічно використане вперше гуртом “Тату” на своїх майках 25 лютого 2003 року на шоу Джея Лено (*The Tonight Show with Jay Lenofen*) на каналі NBC під час виконання пісні “*All the Things She Said*” із першого англійськомовного альбому “*200 km/h in the Wrong Lane*”. На той час США готувалися до початку війни в Іраку, і на телебаченні США намагалися не допускати антивоєнних висловлювань. І. Шаповалов, продюсер групи, сказав, що це російський сленговий спосіб сказати “Ні війні”. Наступного дня став відомий переклад фрази, і на телешоу Джиммі Кіммела “*Jimmy Kimmel Live!*” каналу ABC було заборонено одягати майки з таким написом, тому учасниці вийшли в майках із написом “*Censored*”. Однак Ю. Волкова написала фразу маркером на руці телеведучого, цю сцену було показано крупним планом. Поява солісток у майках із нецензурним написом була висвітлена світовими ЗМІ, що сприяло його популяризації. У США та інших західних країнах стали продаватися майки та інші сувеніри написами від “*Dick to War*” або “*Fuck War*”. Фанати в Росії носили власні версії футболок на виступах, але коли їх показали на російському телебаченні, футболки були відредаговані додатковим штрихом через літеру Ж – **Жуй войне!** Сьогодні цей слоган прикрашає плакати на демонстраціях проти війни в Україні. Той факт, що Юлія Волкова, одна із солісток гурту “Тату”, почала політичну кар’єру і представляє партію Путіна “Єдина Росія”, не стоїть на шляху популярності гасла (Memes. Russland-Ukraine-Krieg. Sozial-Media);

4) **спеціальні та іноземні слова і вислови:** коли німецькі слова замінюються спеціалізованими або іноземними словами, поліпшується чи пом’якшується їхнє значення. *Auf dem Friedhof in Butscha wurden nach dem Massaker Hunderte Bewohner begraben* (Butscha-Kriegsverbrechen Ukraine). *На бучанському кладовищі після розстрілу були поховані сотні мешканців.* Евфемізм *Massaker* є запозиченням із французької мови *massacre* (DWDS. Massaker).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Невід’ємними складниками мовної комунікації є ідеологія, пропаганда, маніпуляція свідомістю, інформаційний і психологічний вплив, які пов’язані один з одним. Засоби масової інформації використовують евфемізми задля досягнення й реалізації власних цілей, для висвітлення фактів і подій у тих барвах, які відповідають їхнім подальшим стратегіям та інтересам. Використання евфемізмів часто пояснюється бажанням бути політично чемним, оскільки ідеологія коректності є головною ознакою політичного дискурсу. Проте не всі розпізнають в евфемізмах властивість маніпулювати свідомістю реципієнта. Зазвичай маніпулювання викликає певну протидію з боку

опонентів, які у ЗМІ розкривають справжній зміст евфемізмів, використовуючи при цьому знаки прямої номінації.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі функціонування евфемізмів в інших типах дискурсу, наприклад, в політичних анекдотах, інтернет-мемах тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Коляда, Е., & Кондрук, А. (2015). Евфемізми як засіб маніпуляції у політичному дискурсі. *Актуальні питання іноземної філології*, 2, 97-103.
- Почепцов, Г. Г. (2016). *Смисли і війни: Україна і Росія в інформаційній і смислових війнах*; переклад з російської Тамари Гуменюк. К.: ВД "КМА".
- Тараненко, О. (2017). Долання евфемізації в "мові війни" українського медійного та політичного дискурсу. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Журналістські науки*, 1(883), 148-153.
<https://science.lpnu.ua/uk/sjs/vsi-vypusky/vypusk-1-nomer-883-2017>
- Ткачівська, М. Р. (2016). Евфемізм або мовна дипломатія (на прикладі української та німецької мов). *Прикарпатський вісник*, 2(34), 102-110.
- Тхір, В. Б. (2004). Особливості утворення політичних евфемізмів (на прикладі ідеологічних евфемізмів). *Гуманітарний вісник. Серія "Іноземна філологія"*, 8, 313-315. <http://194.44.152.155/elib/local/150.pdf>
- Schreiber W. (2016). *Der neue unsichtbare Krieg? Zum Begriff der "hybriden" Kriegführung. Politik und Zeitgeschichte*, 26.08.2016
<https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/232962/der-neue-unsichtbare-krieg/>

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

- DWDS Beschädigung <https://www.dwds.de/wb/Beschädigung>
- DWDS Massaker <https://www.dwds.de/wb/Massaker>.
- DWDS Orlog <https://www.dwds.de/wb/Orlog>
- DWDS. Flüchtlinge <https://www.dwds.de/wb/Flüchtling>
- DWDS. Vertriebene <https://www.dwds.de/wb/Vertriebene>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- 100-Tage-Ukraine-Krieg. Russland-Angriff*
<https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-06/100-tage-ukraine-krieg-russland-angriff>
- Butscha-Kriegsverbrechen Ukraine*
<https://www.deutschlandfunkkultur.de/butscha-kriegsverbrechen-ukraine-100.html>
- Memes. Russland-Ukraine-Krieg. Sozial-Media*
<https://www.zeit.de/kultur/2022-06/memes-russland-ukraine-krieg-social-media/seite-2>
newropeans-magazine.info, 26.03.2018
<https://www.newropeans-magazine.info>, 26.03.2018
- Politik-Sprache. Sprachbilder. Rhetorik-Wandel*
<https://www.zeit.de/kultur/2022-03/politik-sprache-sprachbilder-rhetorik-wandel>
- Russischer-Propagandist in der Luft schimpfte mit Kollegen, die die Explosionen in Belgorod Knalle nennen*
<https://de.newsreadonline.com/2022/07/03/russischer-propagandist-in-der-luft-schimpfte-mit-kollegen-die-die-explosionen-in-belgorod-knalle-nennen/>
- Scholz in Südafrika. Zähes Ringen um den Ukraine Krieg
<https://www.welt.de/politik/ausland/article238974163/Scholz-in-Suedafrika-Zaehes-Ringen-um-den-Ukraine-Krieg.html>

Soldaten. Ukraine. Bundeswehrkrankenhaus. Berlin. Verwundete
<https://www.zeit.de/2022/28/soldaten-ukraine-bundeswehrkrankenhaus-berlin-verwundete/seite-3>
Ticker Ukraine- Russland.230591284724
<https://www.tagesanzeiger.ch/ticker-ukraine-russland-230591284724>
Ukraine-Überblick
<https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-06/ukraine-ueberblick-oleg-deripaska-usa-nato-g7>
Waffenlieferung. Ukraine-Krieg. Westen
<https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-04/waffenlieferung-ukraine-krieg-westen>
Waffenlieferung. Ukraine-Krieg. Russland-Angriffe
<https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-07/ukraine-ueberblick-russland-angriffe-nord-stream-gas>
Was jetzt?
<https://www.zeit.de/newsletter/was-jetzt/2022-03/kriegsgegnerin-querdenker-pool-2022-03-15>

REFERENCES

- Koliada, E., & Kondruk, A. (2015). Evfemizmy yak zasib manipuliatsii u politychnomu dyskursi. *Aktual'ni pytannia inozemnoi filolohii*, 2, 97-103.
- Pocheptsov, H. H. (2016). *Smysly i viiny: Ukrayina i Rosiia v informatsiinii i smyslovykh viinakh*. pereklad z rosiis'koi Tamary Humeniuk. K.: VD "KMA".
- Taranenko, O. (2017). Dolannia evfemizatsii v "movi viiny" ukrainskoho mediinoho ta politychnoho dyskursu. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Seriya: Zhurnalists'ki nauky*, 1(883), 148-153.
<https://science.lpnu.ua/uk/sjs/vsi-vypusky/vypusk-1-nomer-883-2017>
- Tkachivska, M. R. (2016). Evfemizm abo movna dyplomatiia (na prykladi ukrains'koi ta nimets'koi mov). *Prykarpats'kyi visnyk*, 2(34), 102-110.
- Tkhir, V. B. (2004). Osoblyvosti utvorennia politychnykh evfemizmiv (na prykladi ideolohichnykh evfemizmiv). *Humanitarnyi visnyk. Seriya "Inozemna filolohiia*, 8, 313-315.
<http://194.44.152.155/elib/local/150.pdf>

Дата надходження до редакції 29.05.2022
Ухвалено до друку 16.06.2022

Відомості про автора

<p>Гамзюк Микола Васильович,</p> <p>доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри німецької філології, Київський національний лінгвістичний університет e-mail: mykola.gamsjuk@knlu.edu.ua</p>		<p>Сфера наукових інтересів:</p> <p>фразеологія, лексикологія, переклад, психолінгвістика</p>
---	--	--